

József VENCZEL

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE

1. Un exemplu istoric despre schimbare

În recent apăruta sa monografie istorică¹ dedicată epocii următoare Diplomei leopoldine, dr. Vencel Biró[1] analizează caracteristicile *occidentalizării* Transilvaniei și scoate în evidență esența acestei cumpene a veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, care constă nu numai în *schimbarea puterii*, ci și într-o *modificare a spiritului public*. Principatul cedează locul guberniului și, în același timp, sub influența Vienei și a spiritului occidental apar noi instituții, noi obiceiuri, o nouă viziune culturală, precum și un nou mod de viață. *Metamorphosis Transylvaniae* – spre a-l cita pe Péter Apor.

În viziunea istoricului însă, această metamorfoză ardeleană se îmbogățește sensibil atât în ceea ce privește semnificațiile, cât și însemnătatea sa. În ochii scriitorului din epocă, Péter Apor, erau importante mai degrabă titlurile, ospetele, veșmintele vechii Transilvanii, vechea blajinătate a ardelenilor și călătoriile lor, ca și felul atelajelor cu care circulau odinioară ardelenii, el scrie apoi despre nunțile și căsniciile vechilor transilvăneni, despre înmormântările la vechii ardeleni și altele asemenea², căci pe el îl incită doar semnele exterioare ale schimbării, esența, semnele occidentalizării ce apar în așa-numita „neue mode”, însemnătatea acestora nu e capabil să o perceapă. El, care – după cum scrie – „păstratu-sa până la moarte întru vechea simplitate a Ardealului”, spirit conservator rigid, nu poate înțelege că „transformările antrenează modificări caracterologice”. Asta cu toate că Péter Apor era un om cultivat și activ. Viziunea sa e însă îngustă și superficială. Mai cu seamă în lumina noilor date de care dispune istoriografia, din care reiese că situațiile asemănătoare celei din 1690 sunt de natură misionară, așadar modelatoare de spirit public.

Din acest punct de vedere, biografia contelui de Turia, modificările intervenite în spiritul public al epocii sale și, în general, noile forme de viață pe care istoriograful ni le prezintă din această perioadă istorică a Transilvaniei constituie mari învățăminte pentru noi, care „abia acum începem să realizăm pe deplin însemnătatea și consecințele schimbării de putere din 1918”³.

¹ Dr. Vencel Biró, *Altörjai gróf Apor István és kora* [Contele István Apor de Turia și epoca sa], Cluj, Edit. Academia Catolică Ardeleană, 1935.

² Péter Apor, *Metamorphosis Transylvaniae*, 1736[2]

³ Dr. Elemér Gyárfás, *Előszó Dr. Biró Vencel munkáihoz* [Introducere la scrierile lui Vencel Biró], p.4.

2. Revizia noastră

Noua „Metamorphosis Transylvaniae” aşadar, pe baza exemplului istoric – la două secole după ce Péter Apor şi-a încheiat-o pe a sa –, nu poate izvorî, aidoma aceleia, dintr-o respingere de tip conservator. Căci ceea ce s-a petrecut în Transilvania deceniilor trecute nu e nici de această dată o simplă transformare de suprafaţă, formală, ci una care preschimbă şi maturizează şi spiritul. Pretinde aşadar o abordare şi analiză moderne. Noua „Metamorphosis Transylvaniae” nu e un *lamento* de tip Apor, ci un caiet de sarcini, deoarece „acele convingeri şi concepte fundamentale pe care [maghiarimea din Transilvania] le-a adus cu sine din vechea viaţă nu mai exprimă viaţa, realitatea însăşi”, ... întrucât „acea autoapărare a cărei esenţă e că «nu uită şi nu învaţă» e o închircire, o împietrire a inimii, refuzul de a recunoaşte poruncile realităţii” şi întrucât „are prejudecăţi, care sunt sterile şi nimicitoare, din pricina cărora nu este în stare să recunoască şi să urmeze porunca divină a datoriei jertfitoare de sine şi a iubirii slujitoare, întru care are o viaţă şi un viitor”⁴.

Corespunzător celor de mai sus, se făcuseră deja cinci ani de când Sándor Makkai formulase în *Magunk revíziója* [Autorevizuirea noastră] esenţa noii „Metamorphosis Transylvaniae”, aceasta nu devenise totuşi un bun public şi nici motiv de serioasă meditaţie. În parte, din cauză că erau mulţi cei cărora lucrurile nu li se înfăţişau chiar *aşa* şi de aceea, din propriul punct de vedere, se simţeau justificaţi să se menţină în „vechea lor simplitate” – ca Péter Apor – dar erau numeroşi şi aceia care – de ce-am nega-o – nu se prea sinchiseau nici măcar de evidentele semne exterioare ale schimbărilor.

În ciuda chiar şi acestei mari acalmii, *Magunk revíziója* rămâne totuşi o mărturie a schimbării. De la prima apariţie, cerinţele sale nu conţinesc a fi subliniate cu aceeaşi tărie de fapte: poruncile neabătute ale schimbării. Mai precis: 1. „Conştiinţa noastră naţională trebuie, orice soartă am avea, să se transforme, să se înnoiască, să se purifice”; 2. „Piatra de încercare a vieţii minorităţii maghiare din Transilvania este organizarea ei socială”; 3. „Cei ce-şi continuă sau vor începe de-acum înainte o activitate pe tărâm intelectual nu pot dobândi însemnătate naţională decât ca elite conducătoare dedicate poporului, trăind pentru popor şi în mijlocul poporului”; 4. „Toată viaţa noastră sufletească şi spirituală, întreaga noastră cultură trebuie să revină la profunzimile sufletului popular şi să aducă de acolo la lumina conştiinţei, să cultive şi să pună în valoare toate cele pentru care maghiarul are dreptul de a exista”. Şi în fine: 5. „Roadele revizuirii conştiinţei naţionale şi ale organizării sociale vor fi culese de tinerele generaţii”⁵.

Mesagerii schimbării au a împărtăşi, pare-se, aceeaşi soartă. Deşi cerinţa adoptării unei noi atitudini e determinată de percepţia insuficienţei celei

⁴ Sándor Makkai, *Magunk revíziója* [Autorevizuirea noastră], Cluj, 1931, p.18, 30, 51, 65.

⁵ *Ibidem*.

vechi, la început ea nu se poate totuși generaliza, nu devine un fenomen comunitar, ci rămâne exclusiv apanajul subiectiv, „trăirea normativă” a personalității datorite cu putere de judecată și conștiință a valorii⁶. Comunitatea se urnește mai greu în direcția noului, învățămintele schimbării nu acced în cazul ei decât după trecerea anilor la rang de poruncă centrală a vieții. De aceea trebuie să ne referim chiar și azi încă la *Magunk revíziója* ca la o scriere cu caracter revoluționar. Astfel, reeditarea sa în volumul de studii *Az élet kérdezett* [Viața a întrebat]⁷ nu ne apare ca un memento al trecutului, ci ca un reper pentru viitor. Jumătatea de deceniu care a trecut nu i-a alterat cu nimic caracterul novator. Cu alte cuvinte: în esență, azi viața maghiarimii ardeleni abia dacă diferă de cea de acum cinci ani.

3. Esența schimbării vieții noastre din Transilvania

Acest ritm lent al evoluției e de natură să te pună pe gânduri. Asta întrucât viața încăpută pe noi făgașe a maghiarimii din Transilvania prezintă nenumărate fenomene exterioare ce par a avea caracter de forță majoră. Astfel:

Urmare a destrămării imperiului, Transilvania s-a desprins din acea unitate politică pe care o reprezenta înainte vreme puterea *central-europeană*, Monarhia Austro-Ungară, și a devenit o provincie a României limitrofe ariei *Balkanilor* și *Europei de Est*;

Maghiarimea ardeleană s-a rupt de corpul național maghiar central-european și a fost așezată ca *populație minoritară* într-un nou cadru de viață;

Cadrul de viață minoritar remodelează în mod necesar structura internă a societății maghiare din Transilvania: aristocrația își pierde importanța feudală, pătura capitalistă se pune la adăpost în slujba unor interese străine, clasa de mijloc a funcționarilor se rarefiază și ceea ce mai rămâne din ea amuțește; ca strat social prezentând semne de vitalitate nu poate fi luat în seamă decât cel constituit de categoriile „populare” ale preoților, „intelectualității” didactice și din domeniul profesiilor liberale, precum și ale agricultorilor, meseriașilor, comercianților și muncitorilor;

Societatea maghiară transilvăneană simplificată de fapt la o structură bifocală induce o criză și în domeniul relației dintre individ și funcțiile sociale: de voie, de nevoie, intelectualitatea își asumă rolul de *conducere* în cadrul *organizațiilor comunitare populare*, care, deși lent, ce-i drept, se edifică totuși;

⁶ Tibor Joó, *A korszellem mint történetfilozófiai kérdés* [Spiritul epocii ca problemă de filosofia istoriei], în „Athenaeum”, XIX, 1933, p.1-3.

⁷ Sándor Makkai, *Az élet kérdezett. Tanulmányok* [Viața a întrebat. Studii], I-II, Budapest, 1935.

În sfârșit, în universul organizațiilor comunității populare, se departajează *activitățile culturale, economice și sociale*, fiecare cu propriile centre și organe.

Acestea sunt *semnele exterioare* ale schimbării, asupra caracterului faptic al cărora azi nu prea mai încapă discuție.

4. Discuția asupra spiritului nostru public

Un subiect de discuție îl constituie însă și azi problema spiritului public corespunzător schimbărilor, ceea ce a condus la divergențe acute și de curând, când un tânăr scriitor din Ungaria, Iván Boldizsár[3], în paginile publicației „Napkelet”, și redactorul revistei „Tanu”, László Németh [4], în voluminosul său jurnal de călătorie prin România, pun în lumină, referitor la viața maghiarimii din Transilvania, prăpastia incomensurabilă care există între schimbările exterioare și spiritul public.

László Németh își exprimă așteptările printr-o remarcabilă metaforă interogativă: „o mare presiune nu preschimbă oare cărbunele în diamant?”⁸ La Iván Boldizsár comparația e însă și judecată: Starea de apatie a maghiarimii din Transilvania e asemănătoare cu a unui om aruncat în apă: „Degeaba decide el că va rămâne în orice împrejurare o ființă de uscat și nu va imita nici o mișcare a celor acvatice; dacă nu înoată, se duce la fund. Omul rămâne oricum o ființă de uscat, chiar dacă înoată; doar să nu-l țină cu de-a sila la fund, doar să nu se lase el singur; cu siguranță că vor fi și timpuri, și prilejuri de a ieși iarăși la liman!”, dar nu poate găsi totuși nici o scuză pentru îndărătnicia politică. Căci trebuie să vadă schimbările petrecute în fapt și în același timp caută în zadar revizia de sine a maghiarimii: consecințele stratificării duale: conducerea poporului și organizațiile populare ale comunității au o însemnătate mai degrabă formală⁹.

Rezultatul apatiei spiritului public e că în viața maghiarimii din Transilvania se simte încă și acum lipsa unei *atitudini umane complete și originale* rezultate din noua situație istorică. În schimb, *conservatorismul*, care apare sub masca respectului față de trecut, e și azi, și nu în mică măsură, un factor determinant. Ba mai mult, sunt numeroși aceia care încearcă să prezinte ca normative tezele sociale și economice ale *liberalismului* și văd vindecarea slăbiciunii noastre naționale în edificarea de punți din vorbe mari. În schimb, în unilateralitatea lor, adepții *materialismului istoric* tratează faptul asupririi ca pe o simplă problemă materială și proclamă – fără vreun rezultat și fără vreo audiență deosebită – solidaritatea de peste granițele naționale a „oamenilor muncii”. Și, în sfârșit, trebuie să recunoaștem că nici poruncile cele mai pe potrivă ale

⁸ László Németh, *Magyarok Romániában* [Ungurii în România], în „Tanu”, III-IV, 1935, 175 pag.

⁹ Iván Boldizsár, *Erdély második trianonja* [Al doilea Trianon al Ardealului], în „Napkelet”, 1935, nr. pe noiembrie.

creștinismului universal: simțământul unei datorii umane mai elevate izvorând din legiuirea divină, dragostea de aproape, binele public, uzul rațional al proprietății, conținutul moral al organismului social nu reprezintă în viața noastră mai mult decât niște avertizări scrise pe table de piatră goală – în absența mâniei străfulgerate a unui Moise. Dar *atitudinea completă și originală adaptată schimbării cere o adaptare rațională la noua situație, disciplină în acțiunea constructivă și respinge cu hotărâre unilateralitatea și indiferența*.

5. Pilonii noului nostru spirit public

În problema discutată a spiritului public nu putem trece însă cu vederea faptul că revizia noastră de sine nu se poate constitui decât din înțelegere și vocație personală, precum și prin ajustarea opiniilor formate despre esența „societății noastre”. O triplă condiție ce ar putea fi cu greu demontată (spirit al culturii și nivel cultural, conștiință a vocației și autocunoaștere socială), care poartă de obicei în sine chiar conținutul autoreviziei.

a) În problema **culturii maghiare din Transilvania** facem însă o acută distincție între *cultura dobândită* și *tradițiile culturale*, în primul rând *cultura cu caracter popular*. Asta întrucât din punctul de vedere al atitudinii noastre aceasta din urmă, cu spiritul său cultural specific maghiar, constituie cea mai irezistibilă forță formativă. Căci dacă trebuie să conștientizăm maghiarimea sufletească abstrasă puterii exterioare¹⁰, atunci nimic nu poate asigura mai bine această maghiarime sufletească decât tocmai conținutul spiritual al culturii maghiarimii din Transilvania. În edificarea spiritului public însă, cultura dobândită joacă și ea un rol deloc neglijabil. Doar cât că trebuie să înțelegem prin cultură, în sensul cel mai larg, tot ceea ce reprezintă, la asumarea unui rol (fie că e vorba de muncă intelectuală sau cultivarea pământului), fundament absolut necesar, indispensabil și etalon valoric al comunității. Cei purtați pe la înalte școli și poporul de rând luminat într-o cultură de mase de înalt nivel își pot valorifica la fel de eficient, fiecare la locul său și în sfera sa de competențe, cultura proprie, cu valențe specifice. Să ne gândim doar că în ceea ce ne privește forța împrejurărilor a lipsit în realitate maghiarimea de sprijinul puterii și, prin urmare, e în mod necesar pe cale de a se conștientiza maghiarimea sufletească – iar dacă acum tot omul, intelectualitatea și poporul de rând, fiecare cu știința dobândită în sfera sa de competențe și decurgând din propria-i cultură, precum și cu acel spirit elevat propice creației, se apucă de munca de edificare a acestei părți de națiune – *spiritul de independență, încrederea în sine și determinarea* se pot generaliza. Și iată că noul spirit public maghiar ardelean a și luat naștere.

b) Problema **conștiinței vocației maghiare ardeleni** ține, decurgând din cultura fundamentală, de asumarea interioară a unor competențe. Asta întru-

¹⁰ Sándor Makkai, *Magunk revíziója*, p.46-47.

cât revizuirea conștiinței noastre naționale o determină direct să *aspire la noi posibilități de automenținere și sporire a forțelor*. Intelectualitatea e determinată să devină pătură conducătoare iar poporul să se unească în comunități productive. Reiese că aceasta este etapa *organizării*, care ne oferă, adaptându-se la necesități și la posibilități, domenii de activitate socială, economică și culturală. Și am putea nuanța referindu-ne la rolul organizării politice, la cel de protecție juridică și de sănătate publică, la cooperatie și la syndicate, la rolul școlii și al culturii publice, de asemenea la propagandă și munca de lămurire, precum și la vocația educării elementelor conducătoare. Avem în vedere o amenajare socială corespunzătoare caracteristicilor exterioare ale schimbării noastre de situație și decurgând din necesara revizuire a conștiinței noastre naționale a cărei forță de propulsie să fie conștiința vocației iar explicația – cunoașterea stării de fapt, o concepție maghiară ardeleană asupra societății.

c) Prin concepție maghiară ardeleană asupra societății să nu înțelegem însă cine știe ce teorie cu mari pretenții. Este vorba de o simplă *formă de autocunoaștere*. Pe de o parte, un fel de *dare de seamă statistică* despre proporția demografică a poporului nostru, răspândirea sa geografică, repartitia după ocupații, ordinul de mărime și posibilitățile forțelor noastre economice, situația învățământului public, condițiile sanitare, rolul organizațiilor eclesiastice și sociale, despre ponderea culturală, economică și social-politică dobândită în cadrul statului român, iar pe de altă parte, o *privire critică sinceră* asupra noastră înșine: trecerea în revistă a forțelor economice și posibilităților nevalorificate, instituții și organe culturale, juridice sau medicale absente și necesare, contradicții sociale interne. Incluzând, bineînțeles, și diagrama evolutivă a cadrului vieții maghiarilor din Transilvania, așa cum s-a constituit ea în urma transformărilor geopolitice: ce a rămas, ce s-a pierdut, ce a lipsit și ce am creat?¹¹

Firește, toate acestea pot fi privite și într-o perspectivă negativă. Ce lipsește pentru ca să putem vorbi în Transilvania despre un nou spirit public al maghiarimii? Așa au procedat în vremea din urmă autorii din Ungaria ai însemnărilor de călătorie. Disputa declanșată de constatările lor e încă în toi¹², dar abia dacă a produs ceva în afara unor proteste unilaterale. Deși,

¹¹ Din acest punct de vedere, o inițiativă sănătoasă a fost *Erdélyi Magyar Évkönyv* [Anuarul maghiar ardelean], iar actualmente desfășoară o activitate importantă agenția de presă bucureșteană a lui *Fekete Nagy Mihály*, Carpatpresse.

¹² Polemica din Ardeal numără azi peste douăzeci și cinci de articole. Am putea întocmi o bibliografie voluminoasă. În ciuda acestora, în ceea ce privește esența problemei, lucrurile devin tot mai neclare. Asta întrucât preopinienții cad cu mare ușurință pradă unilateralității. Așa se face că asistăm mai mult la o laudă de sine – contrapusă criticii percepute ca denigratoare. Dar și la cei ce fac eforturi de a fi obiectivi se resimte absența recunoașterii decise a meritelor (în mare măsură, *merite personale*). Din acest punct de vedere trebuie să procedăm și la o autocritică. (*És mi következik ezután? Szélgjegyzetek Boldizsár Iván cikkéhez és vitájához* [Și ce urmează? Marginalii la articolul lui B.I. și la polemica aferentă], în „Erdélyi Tudósító“, XIX, 1936, nr. 1).

dacă e adevărat că „permanentă noastră măcinare interioară, de conștientizare a frustrării trece tot mai mult pe plan secund și începe epoca noilor creații”, atunci, fie și doar sporadic, dar am fi putut întâlni și prezentări meritorii, care să atingă fondul problemei și să dea seamă de situația reală. Așa, de exemplu, am resimțit acut absența unei prezentări sincere a politicii noastre sociale, culturale și economice – *cu acest prilej* și din partea celor vizați. Căci nu încapă îndoială că luarea serioasă în discuție a unei noi „Metamorphosis Transylvaniae” ar fi anticipat valori mai durabile decât disputa asupra valorii Partidului Maghiar. Pentru că ar fi dificil de negat că ceva se întâmplă în jurul nostru și în noi. Niciodată n-am fost mai aproape de conștientizarea propriei noastre inactivități, apatiei, dezbinări și slăbiciuni ca tot mai în trecutul apropiat. Simțim și știm că trebuie să depunem eforturi pentru a face din societatea noastră națională o comunitate populară încheagată, disciplinată și pusă în slujba binelui public și pentru ca fiecare din membrii comunității noastre, intelectualitatea și poporul de rând deopotrivă, să-și poată îndeplini chemarea cu suficientă știință și pricepere, fiecare în sfera sa de activitate.

6. Viața și scrisul

În orice caz, în viitorul apropiat exigențele schimbării vor fi tot mai dificil de eludat. Toată lumea o simte, o știe. Astfel, și acea interesantă polemică privitoare la aspecte ale politicii și culturii noastre a atins îndeaproape numeroase probleme vitale.

Elemér Gyárfás[5] a fost acela care a inițiat și a menținut în atenție disputa despre „viață și scris”. Iată, în esență, despre ce este vorba: „Poate avea oare alte scopuri literatura unui fragment de națiune care luptă pentru supraviețuire decât viața sa publică? Nu e oare și interesul vital al literaturii recunoașterea intuitivă a scopurilor vitale ale acestui fragment de națiune, transformarea lor în percepție publică și prezentarea în fața opiniei publice, într-o formă atractivă și agreabilă, a acestor obiective?”¹³ Și se suține oare afirmația că inițiatorul discuției „confundă vocația beletristicii cu aceea a publicisticii iar pe ambele cu o muncă de cu totul altă natură, depusă în vederea organizării sociale”?¹⁴

Polemica privitoare la „viață și scris” ne confruntă cu un întreg șir de probleme vitale. Spre ilustrare:

¹³ Elemér Gyárfás, *Kultúrpolitikánk. Előadás a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaságban 1935. december 8-án* [Politica noastră culturală. Conferință ținută pe 8 decembrie 1935 la Societatea Literară Zsigmond Kemény], în „Erdélyi Lapok”, IV, 1935, p.263.

¹⁴ István Sulýok, *Élet és írás* [Viața și scrisul], în „Erdélyi Lapok”, IV, 1935, nr. 263.

**conștiința vocației
maghiare ardelene**

|
politică,
politicieni

**concepția socială
maghiară ardeleană**

|
mari idei călăuzitoare,
un nou spirit public,
revizia noastră totală

**spiritul cultural
maghiar ardelean**

|
literatură,
scriitori și oameni de
știință

Etaplele parcursului evolutiv merită o atenție specială. Politica trebuie înainte de toate să dobândească o arie de cuprindere mai largă în slujba conștiinței vocației maghiare transilvănene, care protestează împotriva unilaterității și pretinde o politică de largă cuprindere populară, cu programe specifice privitoare la organizarea socială, apărare, subzistență, cultură și învățământ public. Dar și literatura beletristică trebuie să părăsească turnul de fildeș al existenței pentru sine și să susțină esența formatoare de conștiință a spiritului cultural maghiar ardelean. Și nu pot fi omiși nici intermediarii: pe de o parte, problema literaturii politice și a publicisticii și, pe de alta, aceea a științei. Căci vocația literaturii politice și a publicisticii constă în a topi „ghețarul” politicului și, prin intermediul formării opiniei publice politice, a-l face apt de a „inspira condeiele ardelene”¹⁵. Din păcate, până în prezent publicistica și literatura noastră politică s-au menținut cu rigiditate fie în aria servirii, fie în aceea a criticii sterile. Măcar unul din cotidienele noastre și-ar putea însă asuma *slujirea* fără rețineri a *cauzei*, nu a unei idei politice, ci a *cauzei maghiarimii* ca atare. Cât despre rolul științei, avem în vedere istoriografia maghiară din Transilvania, critica literară și lingvistica, sociologia, sociografia și, în cadrul acesteia, cunoașterea pământului natal, folcloristica și, înainte de toate, statistica. Căci faptul că în ochii noilor generații de elevi apetitul pentru științe s-a subțiat devenind o necesitate îndepărtată și vagă denotă o ciudată degradare a exigențelor. Cu toate că este evident că, printre pilonii noii noastre conștiințe publice, concepția socială maghiară transilvăneană nu e lipsită de însemnătate, mai mult, unii susțin, sprijinindu-se pe rezultate științifice și practice, că în absența cunoașterii integrale a societății și a unei viziuni corecte asupra acesteia nici nu putem vorbi de edificare socială (de exemplu, profesorul [Dimitrie] Gusti).

Așadar, omul politic, scriitorul și savantul sunt cele trei personalități capabile, prin colaborare, de creație. Și încă, dincolo de rezultatele vizibile, de creația „unor mari idei directoare”; de aceea a unui spirit public, de asemenea. Să nu pierdem însă din vedere aici că o considerabilă parte a intelectualității și poporul nu dispun de capacități creatoare, dar trebuie să ia și ei parte la munca de edificare. În acest punct, problema se amplifică devenind politică culturală: e vorba de sfera problematică a *educației intelectualității* și a *educației populare*.

¹⁵ Sándor Reményik, *Erdélyi politikánk és erdélyi irodalmunk* [Politica și literatura noastră din Transilvania], în „Pásztortűz”, XXI, 1935, nr. 23-24.

Un tânăr scriitor de-al nostru[6] a caracterizat de curând scrierile de educație populară ca fiind „literatură de formare socială”, „literatură a destinului” și prin aceasta a surprins esența problemei¹⁶. Într-adevăr, nu poate fi accentuat îndeajuns rolul pe care îl joacă în conștientizarea unor largi pături ale populației maghiare din Transilvania publicații ca „Magyar Nép”, „Erdélyi Iskola” și, aflată încă la început, „Hasznos Könyvtár”. Educația poporului a fost în sfârșit inclusă în proiectele noastre. Rezultatele vor putea fi evaluate, firește, abia în cele ce urmează, căci viața și scrisul sunt două lucruri diferite: am putea întocmi triste rapoarte despre situația bibliotecilor noastre populare¹⁷, cât despre organizațiile noastre dedicate educației poporului, ele, din cauza lipsei de oameni și, în parte, de material, nu sunt încă decât niște formațiuni formale. În lipsă de oameni – am zis –, căci nu ne putem lăsa amăgiți de iluzia, susținută de mulți în disputa Boldizsár, că intelectualitatea noastră și-ar face datoria, și încă întru totul, în rândurile poporului și pentru că ni se pare că nici educarea tinerei noastre intelectualități nu se petrece în această direcție. Aceasta însă ar conduce, pe de o parte, la o critică sterilă, pe de altă parte, e o problemă de educație, domeniu în care se pot aduce cu relativă ușurință corecțiile necesare¹⁸.

7. Ceea ce urmează

Pe baza fenomenelor amintite sau neamintite, dar evidente, poate că în privința esenței noii „Metamorphosis Transylvaniae” nici nu încapse discuție. Numeroasele anchete, polemici și vorbe-n vânt care s-au produs și continuă să se producă în această problemă, în mod conștient sau doar instinctiv, cu moderație sau pasional, sunt tot atâtea dovezi că există ceva ce începe a se face cunoscut. Dar tot aici sunt de menționat și inițiativele care se mani-

¹⁶ László Szenczei, *Szövetkezeti mozgalom és társadalom-alakító irodalom* [Mișcarea cooperatistă și literatura de formare a societății], în „Pásztortűz”, XXII, 1936, nr. 1. E un fenomen interesant că problema educației populare în plin avânt ajunge abia acum în paginile revistelor noastre literare (v. și Lajos Imre, *Hasznos Könyvtár*, în „Erdélyi Helikon”, IX, 1936, nr. 2). Interesant, deoarece revista „Erdélyi Iskola”, redactată de Lajos György și Áron Márton, e deja de trei ani purtătoarea de cuvânt și realizatoarea în fapt a învățământului și educației populare și contabilizează numeroase rezultate pozitive.

¹⁷ Cf. Elemér Illyés, *Mit olvas az erdélyi magyar falu?* [Ce citește satul maghiar transilvănean?], în „Erdélyi Iskola”, III, 1935-36, nr. 5-6.

¹⁸ Câteva probleme de amănunt ale educației intelectualității le-am relevat deja: *Értelmiségnevelés és a főiskolás mozgalmak* [Educarea intelectualității și mișcările studentești], în „Erdélyi Tudósító”, XVIII, 1935, nr. 10; *A magyar társadalom alapja: az értelmiség nevelése* [Fundamentul edificării sociale maghiare: educarea intelectualității], în „Új Kor”, I, 1935, nr. 10; *Collegium Transylvanicum. Az értelmiségnevelés feladatai* [Sarcinile educației intelectualității], în „Erdélyi Iskola”, III, 1935-36, nr. 5-6.

festă prin birouri de asistență juridică, tentativele de îmbunătățire a condițiilor igienico-sanitare ale populației, prin noi proiecte și acțiuni de învățământ și educație populară. Ba mai mult, putem vedea acum cadre organizaționale care, după trecerea a șaptesprezece ani, dobândesc importanță și putem vorbi despre idei directoare care capătă o tot mai mare popularitate, deși cu ani în urmă nici nu le pomeneam sau o făceam eventual doar cu ironică îngăduință. Ceva se petrece în jurul nostru și în noi – repetăm. Și din cuvinte, din pasiuni, din sensibilități și nu în ultimul rând: din voința celor ce văd, viitorul va începe poate să se edifice, integrându-le, veritabilul, noul spirit public al maghiarimii din Transilvania.

În „Hitel”, nr. 1/1936. Reprodus în vol. Hitel. Kolozsvár 1935-1944. Tanulmányok [”Hitel”, Cluj 1935-1944. Studii], I, ed. Tibor Albert, Budapest, Bethlen Gábor Könyvkiadó, 1991, p.65-72.

(Traducerea: Paul Drumaru)

József Venczel (1913-1972), absolvent al Facultății de drept din Cluj, cu o bogată activitate în ceea ce privește cercetarea universului rural în cadrul cercului „Erdélyi Fialatok”. Între 1936-1944 colaborează asiduă la „Hitel”. Totodată conduce între 1937-1945 și secția de statistică a Uniunii Agrare Maghiare din Ardeal, devenind apoi profesor la Institutul științific ardelean (1941-1946) și la Universitatea „Bolyai” (1946-1948), precum și arhivar șef la Arhiva Muzeul Ardelean. După ce este îndepărat din Universitate, face mai mulți ani de închisoare politică, iar apoi va fi reintegrat în viața științifică, din 1969, în funcții minore, ca sociolog. Asupra lui vezi: Árpád Antal, *Venczel József élet-példája (1913-1972)* [Exemplul de viață al lui József Venczel], în „Keresztény Szó”, Cluj, IV, 1993, nr. 11, p.17-20; V, 1994, nr. 1, p.14-16; nr. 2, p.17-19; nr. 4, p.14-16.

[1] Vencel Bíró (1885-1962), istoric, absolvent al Universității din Cluj, dar și cu studii teologice, a fost vreme îndelungată (din 1908) profesor și – o vreme – director al Liceului romano-catolic din acest oraș, iar între 1940-1948 profesor universitar. A fost preocupat îndeosebi de epoca medievală, publicând o serie de lucrări precum: *Az erdélyi fejedelmi hatalom fejlődése 1542-1690* [Evoluția puterii princiare în Transilvania] (1917); *Erdély követei a portán* [Soli ardeleni la Poartă] (1921); *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene* [Trecutul și prezentul catolicismului ardelean] (1925); *A kolozsvári román kat. főgimnázium története* [Istoria Liceului romano-catolic din Cluj] (1926); *Székhelyi Majláth G. Károly* (1940); *Erdély története* [Istoria Transilvaniei] (1944); *Az erdélyi udvarház gazdasági szerepe a XVII. század második felében* [Rolul economic al gospodăriei nobiliare în a doua jumătate a secolului XVII] (1945), alături de lucrarea citată aici, *Altörjái gróf Apor István és kora* (1935)

[2] Lucrarea citată, a contelui Péter Apor (1676-1752), surprinde situația politică, economică, socială și religioasă a Transilvaniei în epoca trecerii sub dominația habsburgică, elogiind tradițiile ardeleni în comparație cu noul mers al lucrurilor. Prima ediție a fost publicată de Gábor Kazinczy în *Monumenta Hungariae Historica Scriptores*, XI, Pest, 1863.

[3] Iván Boldizsár (1912-1988), scriitor și publicist, cu studii de medicină și filosofie la Universitatea din Budapesta. Începând cu anul 1932 colaborează la publicațiile „Névtelen Jegyző”, „Új Nemzedék” și „Nemzeti Újság”. Din 1936 lucrează la editura

„Cserépfalvi”, iar din 1938 este redactor la „Pester Lloyd”. Participă la cel de-al doilea război mondial și cade prizonier la sovietici. După întoarcerea din URSS devine redactor șef la „Szabad Szó” și „Új Magyarország”, fiind inclus totodată în delegația maghiară prezentă la Conferința de pace de la Paris. În 1947 este secretar de stat la Ministerul de Externe, după care revine în presă, între 1951-1969 fiind redactor la „Magyar Nemzet”, „Szabadság”, „Hétfői Hírlap”, „New Hungarian Quarterly” și „Színház”.

[4] László Németh (1901-1975), scriitor, unul din cei mai importanți prozatori maghiari ai secolului XX, inițial student al Facultății de filosofie și litere din Budapesta (secția franceză), dar finalmente absolvent al Facultății de stomatologie, obținând doctoratul în 1925. În afara profesiei de medic, a fost preocupat de literatură, fiind în relații cu mai toți scriitorii maghiari ai epocii, colaborând în anii ce-i avem acum în vedere la o serie de periodice precum „Nyugat”, „Protestáns Szemle”, „Erdélyi Helikon”, „Napkelet” ș.a. Aici se face referință la textul său *Maghiarii din România*, elaborat în urma unei călătorii aici, în august 1934, alături de alți patru tineri scriitori din Ungaria.

[5] Elemér Gyárfás (1884-1945), economist și om politic ardelean, cu studii juridice la Budapesta și Cluj. În anii 1917-1918 a fost prefect al județului Târnave, iar după înființarea Partidului Maghiar ajunge în comitetul de conducere și senator. Totodată a fost președinte al Statusului Catolic Ardelean și a așa-numitei Uniuni Populare Catolice. Autor al unor lucrări precum: *Erdélyi problémák* [Probleme ardelenene] (1923); *Bethlen Miklós kancellár* [Cancelarul Miklós Bethlen] (1924); *Az erdélyi románok uniója* [Uniunea românilor ardeleni] (1925); *Az erdélyi százszok és a katolicizmus* [Sașii ardeleni și catolicismul] (1925).

[6] László Szenczei (1909-1980), scriitor, critic și traducator, cu studii juridice la Budapesta și Cluj. Până în 1940 conduce rubrica literară la „Brassói Lapok”, publică în „Erdélyi Helikon”, „Korunk”, „Páosztortűz” și „Magyarok”, iar după 1941 colaborează la „Revue Danubienne” și „Új Magyarország”. Din 1957 va lucra la „Nagyvilág”. Imediat după război a publicat două lucrări în strânsă legătură cu problematica volumului de față: *Az erdélyi magyarság harca* [Lupta maghiarimii din Ardeal] (Budapesta, 1946) și *A magyar-román kérdés* [Problema maghiaro-română] (Budapesta, 1946).